

STANJE I PERSPEKTIVA IZVOZA AGROINDUSTRIJSKIH PROIZVODA REPUBLIKE SRBIJE NA TRŽIŠTE RUSKE FEDERACIJE¹

Vlahović Branislav², Puškarić Anton³

Rezime

U radu se analizira izvoz agroindustrijskih proizvoda iz Republike Srbije na tržište Ruske Federacije po robnim sektorima i grupama. Ruska Federacija uzeta je u istraživanje jer predstavlja velikog svetskog uvoznika, u 2013 godini uvezla je hrane u vrednosti od preko 40 milijardi US dolara. Izvoz još više dobija na značaju jer je Ruska Federacija u avgustu 2014 godine uvela zabranu uvoza agroindustrijskih proizvoda iz SAD-a, Evropske unije, i još nekih zemalja. Zabrana uvoza predstavlja odgovor na sankcije pomenutih zemalja, što je povazano sa oružanim sukobima u Ukrajini. Prosečan izvoz agroindustrijskih proizvoda iz Srbije u Rusku Federaciju iznosio je 183,5 miliona US dolara (2010-2014) i činio je 6,7% ukupnog izvoza. Izvoz ostvaruje tendenciju značajnog rasta po stopi od 21,9% godišnje. U 2014 godini dostiže vrednost od 303 miliona dolara. Najznačajnije učešće ima robna grupa voće i povrće sa 131,7 miliona dolara koja u strukturi izvoza učestvuje sa 74,3%. Sporazum o slobodnoj trgovini sa Ruskom Federacijom značajno je uticao na ostvareni izvoz.

Ključne reči: Izvoz, agroindustrijski proizvodi, Republika Srbija, Ruska Federacija

1. Uvod

Osnovni cilj istraživanja jeste analiza izvoza agroindustrijskih proizvoda iz Republike Srbije u Rusku Federaciju po robnim sektorima i grupama, kao i da se

¹ Rad je deo istraživanja na projektu III - 46006 - Održiva poljoprivreda i ruralni razvoj u funkciji ostvarivanja strateških ciljeva Republike Srbije u okviru dunavskog regiona, finansiranog od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Dr Branislav Vlahović, redovni profesor, Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Trg Dositeja Obradovića 8, 21000 Novi Sad, Srbija, e-mail: vlahovic@polj.uns.ac.rs

³ Dr Anton Puškarić, istraživač saradnik, Institut za Ekonomiku poljoprivrede, Beograd, Volgina 15, tel: +381 11 6 297 28 52, e-mail: anton.puskaric@gmail.com

predlože odgovarajuće aktivnosti usmerene ka ekspanziji izvoza. Pored navedenog, cilj rada jeste da se ukaže na najvažnije proizvode, odnosno na proizvode koji imaju strateški značaj za Republiku Srbiju, sa ciljem intenziviranja njihovog izvoza na ovo veoma značajno tržište.

Ruska Federacija uzeta je u istraživanje jer predstavlja značajnog svetskog uvoznika i trgovinskog partnera. Na navedeno ukazuje i podatak da je izvoz u Rusku Federaciju u 2013 godini činio 6,7% ukupnog izvoza agroindustrijskih proizvoda iz Republike Srbije (*Popović i Grujić, 2014*).

Ruska Federacija je u avgustu 2014 godine uvela zabranu uvoza u trajanju od godinu dana koja se odnosi na sveže, ohlađeno i zamrznuto meso - juneće i svinjsko, pileće, sušeno ili dimljeno meso, kobasice, mesne preradevine, mleko i mlečne preradevine, voće, povrće, ribu i morske proizvode iz SAD-a, Evropske unije, Australije, Kanade i Norveške. Zabrana uvoza predstavlja odgovor na čitav set sankcija, što je povezano sa oružanim sukobima u Ukrajini. Ruska Federalna služba za veterinarski i fitosanitarni nadzor (*Roseljhoznadzor*) spremna je da pusti na rusko tržište samo 20% ranijeg broja isporučilaca iz Mađarske, Grčke i Kipra u slučaju ukidanja embarga.

Ruska Federacija je 2013 godine uvezla hrane i sirovog poljoprivrednog materijala u vrednosti od 41,9 milijardi dolara. Od toga najviše je iz Belorusije 2.7 milijarde dolara, zatim Brazila 2.4, Ukrajine 1.9, Nemačke 1.8, Turske 1.6, Kine 1.6, Poljske 1.5, SAD-a 1.5, Holandije 1.4, Francuske 1.4, Italije 1.3 i Španije 1.3 milijarde US dolara. Oko 37 milijardi dolara (86%) uvoza poljoprivrednih proizvoda odnosi se na zemlje izvan Zajednice nezavisnih država, odnosno nekadašnjeg Sovjetskog Saveza. Prema podacima Evropske komisije, Evropska unija je 2013 godine u Rusku Federaciju plasirala poljoprivrednih proizvoda u vrednosti od 11,8 milijardi eura, što predstavlja više od trećine ukupnog uvoza. Tako na primer, Kipar je Rusiji prodavao citrusno voće i ribu, Danska i Holandija mlečne proizvode, jaja i živu stoku, Italija voće i vino, Velika Britanija alkoholna pića. Na udaru ruskih sankcija izvan EU naći će se i norveška ribarska industrija, kojoj će Ruska Federacija na godinu dana takođe zatvoriti vrata, ali i švajcarski proizvođači mlečnih proizvoda. I američki proizvođači mesa osetiće posledice sankcija, pošto je izvoz hrane i poljoprivrednih proizvoda iz SAD u Rusiju u 2013 godini vredeo 1,5 milijardi dolara. Zabrana izvoza hrane u Rusiju napraviće gubitke i australijskom stočarstvu, ali i Japanu, pošto Rusima neće moći da prodaje ribu i morske plodove. Kanadi je stopiran izvoz svinjetine, rakova i sl. (<http://made-in-germany.rs/>).

Ruska Federacija uvozi oko 40% ukupne konzumacije hrane. Skoro polovina količine mesa i mlečnih proizvoda se uvozi. Beleži se povećanje obima konzumacije mesa, ribe i povrća. Industrija masovnih veletrgovinskih lanaca beleži konstantan porast, tržište je sve fleksibilnije i pristupačnije potrošačima. Dodatno, Vlada planira da razvije transportnu infrastrukturu u cilju pružanja podrške distribuciji hrane, alkoholnih i bezalkoholnih pića. Usled značajnog kapitalnog investiranja u poslednjih nekoliko godina, Ruska Federacija trenutno raspolaže sa snažnom prehrambenom industrijom koja beleži konstantnu potražnju za kvalitetnim sirovim materijalom i sastojcima. Kompanije iz prehrambene industrije

navode da je nedovoljna domaća nabavka sastojaka, te su primorane da se okrenu uvozu istih. Sektori u kojima se beleži nedovoljno domaće snabdevanje proizvođača su: meso, pekarski proizvodi, poslastičarski proizvodi, voćni sokovi i mlečni proizvodi. Zbog nedostatka domaće ponude, Ruska Federacija je najveći svetski uvoznik mesa. Godišnje uvozi preko dva miliona tona govedine, svinjetine, mesa peradi i jagnjetine. Zbog sve veće urbanizacije, građani Rusije menjaju svoje životne navike te je samim tim povećana i potražnja za konzerviranom i smrznutom hranom. Takođe, sledeći svetski trend zdrave prehrane, beleži se sve veća potražnja i konzumacija jogurta, muslija i druge alternative nižeg nivoa masti (Lalović, 2013).

Ruska Federacija je početkom 2015 godine značajno smanjila uvoz prehrambenih i poljoprivrednih proizvoda, za 42,5% u odnosu na isti period u 2014 godini, odnosno za 3,69 milijardi dolara. Uvoz svežeg i smrznutog mesa u tom periodu smanjen je za 46,5%, živinskog mesa za 45 % i ribe za 56,5%. Uvoz mleka smanjen je za 34,4%, kondenzovanog mleka za 14%, maslaca za 70%, sira za 61% i sl. Takođe od 25 do 40% smanjen je uvoz krastavaca, banana, grožđa, jabuka i šećera (<http://www.gks.ru/>).

2. Izvori podataka i metod rada

U radu korišćeni su publikovani podaci Zavoda za statistiku Republike Srbije. Vremenski period istraživanja je od 2010 do 2014 godine i isti je uslovljen raspoloživim dokumentacionim materijalom. U analizu su uzeti sektori primarnih poljoprivrednih proizvoda i proizvoda prerađivačke industrije, robni sektor "0" (*hrana i žive životinje*) i "1" (*piće i duvan*) prema standardnoj međunarodnoj trgovinskoj klasifikaciji (SITC). Izvore podataka čine i baze FAO (*Food and Agriculture Organization*) i ITC (*International Trade Center*). Istraživanje se zasniva na korišćenju sekundarnih podataka ("*desk research*"), uz primenu standardnih statističko-matematičkih metoda. Intenzitet kretanja promena kvantifikovan je izračunavanjem stopa promena primenom funkcija sa najprilagođenijim linijama trenda originalnim podacima. Stabilnost izvoza i uvoza računata je primenom koeficijenta varijacije.

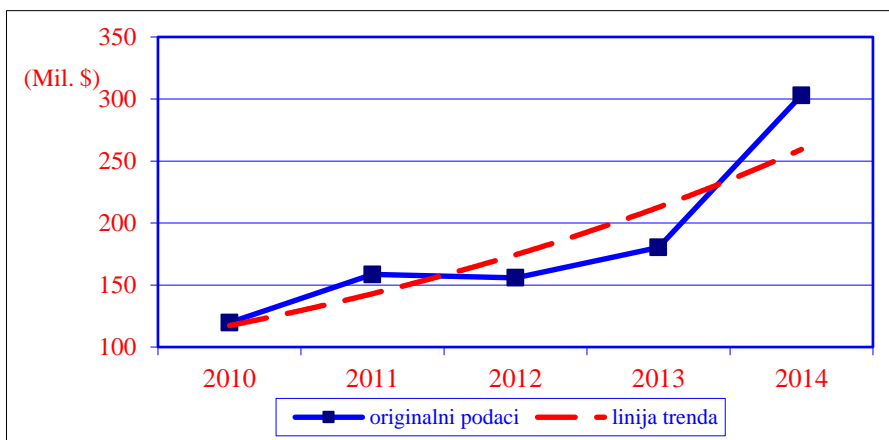
3. Rezultati istraživanja

3.1. Izvoz agroindustrijskih proizvoda iz Republike Srbije u Rusku Federaciju

Slobodni trgovinski sporazum sa Ruskom Federacijom bitno je determinisao ostvareni izvoz agroindustrijskih proizvoda. Značajna prednost izvoznika iz Republike Srbije ogleda se u bescarinskom izvozu, zahvaljujući potpisanim sporazumima o slobodnoj trgovini sa Ruskom Federacijom. Sporazum o slobodnoj trgovini Ruske Federacije i Republike Srbije (tada SRJ) potpisan je 28. avgusta 2000 godine radi produbljivanja i unapređenja uzajamne trgovinsko ekonomske saradnje. Republika Srbija jedina je država u Evropi, pored nekih članica Zajednice nezavisnih država (ZND), koja ima potpisan Sporazum o slobodnoj trgovini. Sporazum propisuje da se za robu, za koju se može dokazati da je poreklom iz Srbije (koja ima više od 50% sadržaja iz Srbije), ne plaća carina kada je namenjena za tržište Ruske Federacije, osim ako nije izuzeta iz režima slobodne trgovine.

Ukoliko se analiziraju napred definisani robni sektori izvoz je na nivou od 183,5 miliona US dolara. U istraživanom vremenskom periodu ostvaruje tendenciju značajnog rasta po stopi od 21,9% godišnje. U početnoj godini izvoz je iznosio 119,7 miliona, u 2014 godini dostiže 302,9 miliona, što predstavlja značajan porast (grafikon 1).

Izvoz robnog sektora *hrana i žive životinje* iznosio je 177,3 miliona dolara i činio je 96,6% izvoza pomenutih robnih sektora, sa tendencijom značajnog rasta po prosečnoj godišnjoj stopi od 22,2%. Istovremeno izvoz robnog sektora *piće i duvan* znatno je manji, iznosio je 6,2 miliona dolara (3,4%). Isti beleži, takođe, značajan rast po stopi od 19,2% godišnje.

Grafikon 1: Izvoz agroindustrijskih proizvoda iz Srbije u Rusku Federaciju
Chart 1: Export of agricultural products from Serbia to the Russian Federation

Izvor: Obračun na bazi podataka RZS, Beograd <http://webrzs.stat.gov.rs>

I pored toga što je prisutan rast izvoza smatramo da je isti još uvek nije zadovoljavajući s obzirom na postojeće potencijale u poljoprivredi i prehrambenoj industriji Republike Srbije. Na ostvarene rezultate izvoza delovao je veliki broj činilaca. Pre svega, rezultanta je obima i strukture domaće agroindustrijske proizvodnje. Takođe, u velikoj meri delovali su i domaća tražnja i stepen otvorenosti ruskog tržišta. Pored toga, Republika Srbija i pored intenzivnih pregovora, još uvek nije član Svetske Trgovinske Organizacije (*World Trade Organization*), što za posledicu ima smanjenu cenovnu konkurentnost na međunarodnom tržištu. Ovo ima inhibitorno dejstvo na obim izvoza agroindustrijskih proizvoda. Ruska Federacija je član Svetske Trgovinske Organizacije od 2012 godine (posle 18 godina pregovaranja).

Analiza izvoza po pojedinim robnim grupama je sledeća;

- *Robna grupa žive životinje* – prosečan izvoz veoma je skroman, iznosio je svega 11 hiljada dolara, odnosno činio je manje od jedan posto izvoza robnog sektora *hrana i žive životinje*. U analiziranom vremenskom periodu ova robna grupa ostvaruje značajan pad po stopi od 15,2%. U početnoj godini izvoz je iznosio osam hiljada dolara da bi se u 2014 godini smanjio na svega tri hiljade

dolara Jedino ova robna grupa, u odnosu na sve ostale, ostvaruje tendenciju smanjenja izvoza. Bitan uslov za izvoz proizvoda životinjskog porekla jeste da proizvodni objekti za uzgoj stoke moraju da ispunjavaju veterinarsko-sanitarne uslove u skladu sa propisima Republike Srbije, odnosno da budu odobreni ili registrovani za izvoz. Potrebno je da se primenjuju standardi Carinske unije, a kontrolu primene standarda obavlja Komisija veterinarskih inspektora Carinske unije, uz prethodnu proveru komisije Uprave za veterinu Srbije. Uprava za veterinu dostavlja dokumenta „Roseljhoznadzoru“ Ruske Federacije radi provere i stavljanja na listu objekata za izvoz. Tek po objavljivanju objekta na listi za izvoz u Carinsku uniju može se otpočeti sa izvozom uz usaglašenu Međunarodnu veterinarsku potvrdu (sertifikat), koju izdaje nadležni veterinarski inspektor koji obavlja kontrolu u objektu (<http://siepa.gov.rs/sr/>).

- *Robna grupa meso i prerađevine od mesa* – prosečan izvoz ove robne grupe iznosio je 17,7 miliona dolara, odnosno činio je 10% izvoza robnog sektora *hrana i žive životinje*. U istraživanom periodu pomenuta robna grupa ostvaruje značajan rast po stopi od 107,8%. Naime, u početnoj godini izvoz je iznosio svega dva miliona dolara da bi se u 2014 godini povećao na 68 miliona dolara. Najveće učešće imao je izvoz svinjskog mesa (svinjski trupovi i polutke). Razlozi skromnog izvoza, leže, pre svega, u krizi stočarske proizvodnje, koja se manifestovala smanjenjem ukupne produkcije mesa u zemlji. Pored ovoga, na izvoz uticali su relativno visoki troškovi proizvodnje, kao i transportni troškovi, što se odrazilo na smanjenje konkurentnosti. Ruska Federacija je u 2014 godini uvezla svežeg i smrznutog goveđeg mesa u vrednosti od blizu tri milijarde dolara. Svinjskog mesa 1,5 milijarde dolara, živinskog 800 miliona dolara i ovčijeg i kozijeg u vrednosti od 62 miliona dolara (<http://www.intracen.org/>). Veliki deo tržišta svežeg mesa u Ruskoj Federaciji drže kompanije iz Argentine, Brazila, Paragvaja, Urugvaja koje su već zauzele primat širom sveta. Kod prerađevina od mesa dosta su prisutne trajne i polutrajne kobasice, trajne konzerve (paštete), kao i barena mesa u konzervi koja se konzervišu u sopstvenom sosu, što se dosta razlikuje od naših gotovih jela koja se pakuju zajedno sa povrćem - pasulj, grašak, kupus, pirinač i sl. (Lalović, 2013). Posle uvođenja embarga na uvoz mesa dolazi do intenziviranja domaće stočarske proizvodnje tako da se u prodaji nalazi isključivo rusko živinsko meso, dok je 85% svinjskog mesa i 70% junećeg mesa poreklom sa domaćih farmi.
- *Robna grupa mleko, mlečni proizvodi i jaja* – izvoz je iznosio 13,7 miliona dolara, odnosno činio je 7,7% izvoza robnog sektora *hrana i žive životinje*. U analiziranom periodu ova robna grupa ostvaruje značajan rast izvoza po stopi od 259,9%. U početnoj godini izvoz je iznosio svega 112 hiljada dolara da bi se u 2014 godini povećao na 30,7 miliona dolara. U okviru ove grupe najveći je izvoz sireva u vrednosti od 13 miliona dolara (99% izvoza pomenute robne grupe). Ruska agencija za nadzor nad uvozom poljoprivrednih proizvoda Roselkhoznadzor, 2014 godine, dozvolila je uvoz mlečnih proizvoda iz Republike Srbije u članice Carinske unije, koju čine Belorusija, Kazahstan i Ruska Federacija. Odluka je doneta pošto su prihvaćene garancije srpske

veterinarske službe i rezultati ekspertske analize koji ukazuje da su nedavno utvrđene manjkavosti u isporukama nekih srpskih firmi uklonjene. U strukturi izvoza sira iz Srbije dominantno mesto zauzima Ruska Federacija sa učešćem od 42% (Vlahović i sar. 2014). Ruska Federacija predstavlja četvrtog svetskog uvoznika sira u vrednosti od 1,5 milijardi dolara (2014). Na ruskom tržištu sira postoji problem koji se manifestuje u opadanju sirovinke baze, koja je uslovljena značajnim smanjenjem stočnog fonda i kao i proizvodnje sirovog mleka, kao i nedostatak standarda kvaliteta mleka, što umanjuje kvalitet sira. To znači da će u narednom periodu Rusija i dalje biti značajan uvoznik raznih vrsta sira (http://www.export.).

- *Robna grupa riba i prerađevine* – prosečan izvoz iznosio je svega 11 hiljada dolara, odnosno činio je zanemarljivih 0,1% izvoza robnog sektora „hrana i žive životinje”. U analiziranom periodu nije postojao kontinuitet izvoza. Naime isti je izostao u prve dve godine istraživanog perioda. U okviru ove grupe nalazila se svega jedna vrsta proizvoda (konzervisana riba). Perspektiva izvoza dosta je loša s obzirom na obim i strukturu proizvodnje ribe i prerađevina u Republici Srbiji.
- *Robna grupa žitarice i prerađevine* – izvoz ove robne grupe iznosio je 6,2 miliona dolara, odnosno činio je 3,5% izvoza robnog sektora “hrana i žive životinje”. U analiziranom periodu ova robna grupa ostvaruje značajan rast izvoza po stopi od 36,5%. U početnoj godini izvoz iznosio je 3,1 milion dolara da bi u 2014 godini dostigao 10,8 miliona dolara. U okviru ove grupe najveći je izvoz merkantilnog kukuruza u vrednosti od skoro pet miliona dolara. Ruska Federacija je u 2014 godini uvezla kukuruza u vrednosti od 220 i pšenice u vrednosti od 100 miliona dolara (http://www.intracen.org/). Smatramo da postoji značajna šansa za povećanje izvoza žitarica iz Republike Srbije.
- *Robna grupa povrće i voće* – prosečan izvoz iznosio je 131,7 miliona dolara i činio je najveći deo, odnosno tri četvrtine (74,3%) ukupnog izvoza robnog sektora hrana i žive životinje. U istraživanom vremenskom periodu ova robna grupa ostvaruje stabilan rast izvoza po stopi od 9,8% godišnje. U prvoj godini istraživanja izvoz je iznosio 106 miliona dolara da bi se u 2014 godini povećao na 174 miliona dolara. U strukturi pomenute robne grupe dominantno mesto ima voće, dok je daleko manje učešće povrća. Vrednosno posmatrano najveći izvoz činile su jabuke, prosečno 51,7 miliona dolara (39%), slede šljive sa 14,6 miliona (11%), breskve sa 10,2 miliona (8%), trešnje i višnje sa 6,1 milion (5%), jagode sa 5,5 miliona (4%), višnje smrznute sa 3,6 miliona (3%) i sl. Pomenuti proizvodi čine 70% ukupnog izvoza. Najveći izvoznik je “Delta agrar”. Trgovinski lanac “Magnit” predstavlja lidera na tržištu Ruske Federacije sa 10 hiljada prodajnih objekata, više od 260 hiljada zaposlenih, šest hiljada transportnih sredstava i 27 regionalnih logističko-distributivnih centara (http://www.bizlife.rs/). Takođe, veliki trgovinski lanac “Diksi” uvozi značajne količine voća iz Srbije, a prednjači jabuka. Promet pomenutog uvoznika, trećeg po veličini trgovinskog lanca u Rusiji, koji ima više od dve hiljade maloprodajnih objekata širom zemlje, dostiže sedam milijardi dolara, u čemu pro-

met voća i povrća učestvuje sa 15% (<http://www.novosti.rs/>). U okviru grupe povrće i prerađevine najveće učešće imaju pasulj i boranija (smrznuta) sa 1,8 miliona dolara i krompir sa 0,9 miliona dolara. Bitnu pretpostavku rasta izvoza voća i prerađevina čine hladnjače i kapaciteti industrije za preradu voća. Većina njih ima relativno zastarelu opremu i tehnologiju hlađenja, što predstavlja limitirajući činilac daljeg izvoza, u odnosu velike svetske izvoznike koji imaju savremenu tehnologiju, visok kvalitet, moderan dizajn pakovanja i visoku produktivnost rada (*Vlahović i sar. 2009*). U 2014 godini izvoz jabuke premašio je 83 miliona dolara, 80% više nego u prethodnoj godini, što je dobrim delom posledica odluke ruskih vlasti da prestanu sa uvozom jabuke iz Poljske. Odluka o zabrani uvoza voća i povrća iz Poljske stupila je na snagu 1. avgusta 2014, a kao razlog navedeno je mnogo registrovanih slučajeva prekomernog korišćenja preparata kojima se tretira voće i povrće, pre svega pesticida i nitrata i nedozvoljenog nivoa njihovog sadržaja u proizvodu. Poljska je najveći svetski izvoznik jabuka. Od ukupnog izvoza poljskih jabuka, 60% izvozi se na rusko tržište, što je u sezoni 2013–2014. iznosilo skoro 500 hiljada tona. Rusko tržište konzumira značajne količine svežeg voća i povrća. U periodu između maja i oktobra tržište je preplavljeno svežim voćem i povrćem (konzumnom jabukom, šljivom, kruškom, mrkvom, kupusom, krompirom) što ima veliki uticaj na cene, s obzirom da vlada velika konkurencija na tržištu. Rusija se nalazi na prvom mestu u svetu po uvozu svežeg jabučastog voća i u ukupnom svetskom uvozu učestvuje sa 10,2% (2013). Navike potrošača u Rusiji, kada su u pitanju pasterezovani proizvodi, su drugačije nego kod nas. Sam proces prerade se razlikuje, a i proizvodi su dosta kiselij. Dok se kod nas dosta konzumiraju proizvodi poput ajvara, mešanog sekanog povrća i kornišona, u Rusiji se dosta konzumiraju pasterezovani proizvodi kao što su crveni paradajz u komadu, crveni paradajz sa mirodijom, paprikom, kornišonima, grašak u teglama, krastavci sa plavim patlidžanom i pasulj u raznim sosevima, takođe, u teglama. Pored navedenog, u Rusiji se dosta konzumira i konzervirano povrće poput graška i kukuruza šećerca (*Lalović, 2013*). Na osnovu napred navedenog neophodno je istraživanje tržišta i prilagođavanje kvaliteta, ukusa i pakovanja proizvoda prema potrebama i zahtevima potrošača u Ruskoj Federaciji. Poslednjih godina u Republici Srbiji intenzivirana je plantažna proizvodnja jabučastog i koštičavog voća. Proizvodnja na plantažama sa sertifikovanim sadnim materijalom, kontrolisanom upotrebom đubriva i pesticida, savremenim uređajima i opremom za navodnjavanje i protivgradnu zaštitu, ULO hladnjačama i modernim skladištima sa pogonima za klasiranje i pakovanje voća obezbeđuje visoke prinose, ujednačeni kvalitet i kontinuitet isporuke. Veliko rusko tržište i neiskorišćeni potencijali za plasman na tržište EU, kao i proces supermarketizacije domaćeg tržišta otvaraju prostor za povećanje investicija u ovom sektoru. Objedinjavanje ponude i formiranje jakih i funkcionalnih udruženja i zadruga, koje bi participirale u vlasništvu skladišnih i doradnih kapaciteta, je preduslov jačanja pregovaračke pozicije malih proizvođača u otkupu i pristupu izvoznim kanalima i domaćim maloprodajnim lancima (*Popović i Grujić, 2014*). Na bazi

ostvarenih izvoznih rezultata smatramo da u domenu izvoza voća i povrća realno postoji najveća šansa na ruskom tržištu.

- *Robna grupa šećer, med i sl.* – izvoz ovih proizvoda iznosio je 179 hiljada dolara, činio je svega 0,1% izvoza robnog sektora “*hrana i žive životinje*“. U istraživanom periodu ova robna grupa ostvaruje značajan rast izvoza po stopi od 280,1%. Ovo je ujedno i najintenzivniji rast u odnosu na sve ostale robne grupe. U početnoj godini izvoz je iznosio svega hiljadu dolara, da bi se u 2014 godini povećao na 378 hiljada dolara. Smatramo da postoji realna šansa za izvoz meda na ovo tržište. Ukupan uvoz šećera u Rusku Federaciju u 2014 godini iznosio je oko 500 miliona dolara a meda 2,5 miliona, mada je u 2010 iznosio 16 miliona dolara (<http://www.intracen.org/>).
- *Robna grupa kafa, čaj, začini i sl.* – izvoz ovih proizvoda iznosio je 264 hiljade dolara, činio je svega 0,1% izvoza robnog sektora “*hrana i žive životinje*“. U analiziranom periodu ova robna grupa ostvaruje značajan rast izvoza po stopi od 50,9%. U početnoj godini izvoz je iznosio 88 hiljada dolara da bi se u 2014 godini povećao na 532 hiljade dolara. Najveći izvoz imali su prehrambeni proizvodi na bazi kakaoa.
- *Robna grupa stočna hrana* – izvoz pomenute grupe proizvoda iznosio je 3,6 miliona dolara, odnosno činio je 1% izvoza pomenutog robnog sektora. U analiziranom periodu nije postojao kontinuitet izvoza. Naime isti je izostao u prve dve godine istraživanog perioda. S obzirom na stočni fond u Ruskoj Federaciji i broj objekata za proizvodnju stočne hrane u Republici Srbiji smatramo da postoji šansa za povećanje izvoza ove robne grupe.
- *Robna grupa razni proizvodi za ishranu* – izvoz grupe proizvoda iznosio je 7,3 miliona dolara, odnosno 3,3% izvoza robnog sektora. U analiziranom periodu ova robna grupa ostvaruje stabilan rast izvoza po stopi od 13,5%. U početnoj godini izvoz je iznosio 4,2 miliona, da bi se u 2014 godini povećao na 7,3 miliona dolara.
- Ukupan izvoz robnog sektora piće i duvan iznosio je 6,2 miliona dolara, i činio je značajno manji deo izvoza, sa učešćem od svega 3,4% u strukturi ukupnog izvoza agroindustrijskih proizvoda u Rusku Federaciju. U okviru ove grupe dominantno učešće imalo je vino, vrednosno 4,3 miliona dolara. Ruska Federacija predstavlja četvrto evropsko tržište vina. U periodu od 2003-2008. godine tržište je zabeležilo porast od 32% po obimu, te porast od 104% po vrednosti. Republika Srbija se u 2013 godini nalazila na 18 mestu među zemljama izvoznicama vina u Rusku Federaciju. Zbog visokih poreza i marži, uvozna vina dosta su skuplja od domaćih vina. Prvih deset ruskih vinarskih kompanija kontrolišu 25% obima tržišta. Istorijski posmatrano, tržište Rusije je, pre svega, bilo tržište votke, dok je vino koje se konzumiralo, uglavnom, bilo slatko domaće penušavo vino ili poluslatko crveno vino sa Krima. Međutim, u poslednjih nekoliko godina situacija se promenila: povećana je konzumacija piva i vina (suvlje vino) usled veće ponude i menjanja životnih navika potrošača. Rusija je uvela akcizne markice za alkoholna pića, te je zbog zdra-

vstvenih razloga zabranila uvoz vina iz Gruzije i Moldavije. Danas, Rusija najviše uvozi vina iz sedećih zemalja: Bugarska, Italija, Francuska, Španija, Nemačka i Čile. Stono vino predstavlja najveći podsektor sa oko 52% obima tržišta. I dalje je popularno penušavo vino, ali većinom domaćeg porekla (Lalović, 2013). S obzirom da gro uvoza potiče iz zemalja EU, smatramo da postoji šansa za povećanje izvoza vina iz Republike Srbije. Potrebno je obezbediti standardni kvalitet i konkurentne cene. Uvoz piva u 2014 godini iznosio je 200 miliona dolara. Najveći uvoz ostvaruje iz Nemačke i Češke Republike, dok u analiziranom periodu Srbija nije izvozila pivo u Rusku Federaciju.

U Rusku Federaciju izvozi 768 srpskih firmi, neke veoma male količine a neke u većoj vrednosti. Jedan od glavnih problema jeste sertifikacija. Novi način izvoza pruža i Kompanija „*Turksih Airlines Cargo*“ koja omogućava pakovanje robe u specijalne palete sa termo ćebadima, koja održavaju potrebnu temperaturu tokom transporta. Temperatura može biti -25, -40, ali i +2 ili +8, što omogućava adekvatan transport i zamrznute i sveže hrane. Pomenuta kompanija uvela je kargo let Beograd-Istanbul-Moskva. Nosivost je do 65 tona po letu, čime je omogućena distribucija robe iz Srbije do aerodroma „*Vnukovo*“ u Moskvi. Avionski transport višestruko je skuplji nego kamionski ili brodski, ali je znatno brži, što je naročito važno kod lako kvarljive robe. Među najveće izvoznike hrane iz Republike Srbije spadaju *Swisslion, Zlatiborac, Mlekara Šabac, Juhor, Delta Agrar, Karneks, Frikom, Imlek, Banini, Skvadra, DTD Ribarstvo*, i drugi (<http://www.pks.rs/>).

3.2. Mere za unapređenje izvoza agroindustrijskih proizvoda u Rusku Federaciju

U narednom periodu neophodno je u punoj meri iskoristiti komparativne prednosti agroindustrije u Republici Srbiji (povoljne agroekološke uslovi, postojanje značajnih kapaciteta prehrambene industrije, stručne kadrove, kako u proizvodnji, tako i u naučno-istraživačkim ustanovama i sl.). Svi napred navedeni faktori, uz neophodne mere od strane državnih organa, treba da budu u u funkciji stvaranja stabilnih izvoznih viškove proizvoda koji će po kvalitetu zadovoljiti potrebe tržišta Ruske Federacije. U tu svrhu neophodno je odgovarajućim ekonomskim merama stimulisati oživljavanje celokupne poljoprivredne proizvodnje, što se javlja kao neophodan preduslov izvoza.

Mogućnost bescarinskog izvoza poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda u Rusku Federaciju, naročito u trenutku kada su na snazi međusobne sankcije EU i Ruske Federacije (od 2014 godine), predstavlja značajnu konkurentsku prednost za Republiku Srbiju. Naravno, visok kvalitet i odgovarajuća cena predstavljaju najbitnije faktore povećanja izvoza u narednom periodu.

Osnovni koraci koji neminovno vode ka povećanju konkurentnosti naših izvoznih proizvoda, prema *Paraušić i sar.* (2007) su sledeći:

- Porast produktivnosti proizvodnje i restrukturiranje izvozne ponude,
- Unapređenje poslovnog i tržišnog ambijenta,
- Primena inovativne marketing strategije i
- Iniciranje klusterskih udruženja i sl.

Za izvoz u Rusku Federaciju neophodan je sertifikat GOST-R kojim se potvrđuje kvalitet proizvoda prema ruskim standardima. Da li proizvod podleže obaveznoj ili dobrovoljnoj sertifikaciji, može se utvrditi preko tarifnog broja kojim je predstavljen svaki proizvod. Uvođenjem Jedinstvenog sertifikata o usaglašenosti sa tehničkim propisima Carinske unije, sertifikat GOST-R biće postepeno zamenjen. Jedinstveni sertifikat o usaglašenosti sa tehničkim propisima Carinske unije dokument je kojim nadležni organ za sertifikaciju utvrđuje usaglašenost proizvoda sa tehničkim propisima Carinske unije i koristi se na teritoriji zemalja članica: Rusije, Belorusije i Kazahstana (<http://siepa.gov.rs/sr/>).

Izvozni programi treba da budu prilagođeni potrebama i zahtevima potrošača u Ruskoj Federaciji. Neophodan preduslov jeste, pored ostalog, i stalno istraživanje potreba i zahteva tržišta. Takođe, neophodno je da agroindustrijski proizvodi budu prilagođeni standardima koji vladaju na tržištu Ruske Federacije (u pogledu kvaliteta proizvoda, veličine, načina pakovanja, vrste ambalaže i sl.). Uočeno je da su uslovi kvaliteta, kao i veterinarsko sanitarna zaštita znatno pooštreni u odnosu na raniji period, pre svega, usled rastuće konkurencije na ovom tržištu iz mnogih zemalja sveta.

Veoma važno pitanje jeste i pitanje izvoznih cena agroindustrijskih proizvoda iz Republike Srbije. Naime, potrebno je da cene budu konkurentne na ovom, za nas, veoma značajnom tržištu. Međutim, *Presnall i sar.* (2003.) navode da cenovna konkurentnost nije više određujuća izvozna prednost, već su se kao značajno određujući pokazali kvalitativni faktori: dizajn, ambalaža, pouzdanost i brzina isporuke, trgovinska marka ("brand"), sposobnost zadovoljavanja specifičnih zahteva potrošača upotrebe, usluge tokom i posle kupovine, garantni rokovi i poštovanje ugovornih obaveza u poslovima izvoza, pitanje patenata, uvođenje i korišćenje, permanentno oglašavanje u medijima, zastupanje trgovinskih interesa naše zemlje i građenje pozitivnog imidža proizvoda kompanije i promocija nacionalnog identiteta. Neophodno je voditi računa o konkurentnosti. U najširem smislu, međunarodna konkurentnost nacionalne privrede zasniva se na merenju i upoređenju makroekonomskih pokazatelja i životnog standarda, pri čemu je u središtu pažnje produktivnost, dok se u užem smislu određuje kao sposobnost zemlje da izvozi svoje proizvode na svetsko tržište (*Leko-Šimić*, 1999).

Potrebno je iskoristiti dobre političke odnose u svrhu jačanja prometa agroindustrijskih proizvoda, kao i sklapati dugoročne poslovne aranžmane za izvoz agroindustrijskih proizvoda iz Republike Srbije u Rusku Federaciju. Srbija je jedna od retkih evropskih zemalja na koje se ne odnose restrikcije ruskog uvoza hrane, uvedene nakon pooštavanja sankcija Zapada prema Moskvi.

Potreban je marketinški pristup izvozu što podrazumeva zadovoljenje potreba potrošača uz ostvarenje pozitivnog finansijskog rezultata, uz primenu i optimalno kombinovanje svih instrumenata marketing Mix-a. Neophodno je podići konkurentnost izvoznih proizvoda iz Republike Srbije u odnosu na ostale velike svetske izvoznike. Kvalitetom proizvoda potrebno je graditi prepoznatljivu robnu marku (*brand*). Takođe, potrebno je više nego do sada voditi računa o ambalaži, koja treba da ima moderan dizajn i ekološku kompatibilnost.

Sručnjaci FAO i OECD, predviđaju blagi rast tražnje za agroindustrijskim proizvodima u Ruskoj Federaciji. Osnovni razlozi ove konstatacije leže u tome što GDP ostvaruje rast od skoro pet procenata. Inflacija iznosi 3,6%, međugodišnji rast industrije je na nivou od 1,3%. Spoljnotrgovinski suficit iznosi preko 200 milijardi dolara, dok je procenjeni suficit platnog bilansa 3,9% (<http://www.nspm.rs>). Ovo treba da bude i motiv za proizvođače i prerađivače hrane u Republici Srbiji da nastave trend rasta izvoza agroindustrijskih proizvoda na tržište Ruske Federacije.

4. Zaključak

Prosečna vrednost izvoza agroindustrijskih proizvoda iz Srbije u Rusku Federaciju iznosila je 183,5 miliona US dolara (2010-2014), sa tendencijom značajnog rasta po stopi od 21,9% godišnje. U početnoj godini izvoz je iznosio 119,7 miliona, u 2014 godini dostiže vrednost 302,9 miliona dolara. Izvoz robnog sektora *hrana i žive životinje* iznosio je 177,3 miliona dolara i činio je 96,6% izvoza, sa tendencijom značajnog rasta po prosečnoj godišnjoj stopi od 22,2%. Istovremeno izvoz robnog sektora *piće i duvan* znatno je manji, iznosio je 6,2 miliona dolara (3,4%). Isti beleži značajan rast po stopi od 19,2% godišnje. Najznačajnije učešće ima robna grupa voće i povrće sa 131,7 miliona dolara koja u ukupnoj strukturi izvoza učestvuje sa 74,3%. Sledi robna grupa meso i proizvodi od mesa sa 17,7 miliona (10,0%), mleko i mlečni proizvodi sa 13,7 miliona dolara (7,7%). Napred navedene robne grupe čine preko 90% ukupnog izvoza.

Neophodno je veće učešće proizvoda viših faza prerade na uštrb sirovina. Na taj način optimalno bi se koristili kapaciteti domaće industrije za preradu, radna snaga a ostvarila bi se i veća profitabilnost izvoza. Slobodni trgovinski sporazum sa Ruskom Federacijom značajno je uticao na realizovani izvoz. Smatramo da je potrebna veća aktivnost svih nosilaca agrarne politike kako bi se poboljšao položaj naše zemlje na ovom značajnom i zahtevnom tržištu. Jedan od osnovnih preduslova za veći izvoz jeste udruživanje proizvođača u vidu raznih proizvođačkih asocijacija, kako bi se obezbedile veće količine, kvalitet i kontinuirane isporuke robe kupcima u Ruskoj Federaciji. Kvalitetom proizvoda i povoljnom cenom potrebno je graditi prepoznatljivu robnu marku (*brand*) hrane proizvedene u Republici Srbiji. Potreban je marketinški pristup izvozu što podrazumeva zadovoljenje potreba potrošača uz ostvarenje pozitivnog finansijskog rezultata, uz optimalno kombinovanje svih instrumenata marketing Mix-a.

5. Literatura

1. Lalović, Ognjenka (2013): Informacija o tržištu Ruske Federacije, Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
2. Leko-Šimić, M. (1999): Međunarodna konkurentnost hrvatskog gospodarstva u okruženju tranzicijskih zemalja srednje i istočne Europe, Tržište, Ekonomski fakultet Osijek, vol. 11., br. 10.
3. Paraušić, Vesna, Cvijanović, D., Subić, J., (2007): Afirmacija udruživanja i marketinga u funkciji kreiranja konkurentnosti agrarnog sektora Srbije, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd.

4. Presnall, A., i sar., (2003.): Konkurentnost poljoprivrede Srbije, Jefferson Institute, Narodna Banka Srbije, Beograd.
5. Popović, Vesna, Grujić Biljana (2014): Robna i regionalna struktura izvoza poljoprivrede i prehrambene industrije Srbije, Agroekonomika, broj 63-64, Novi Sad.
6. Vlahović, B., Puškarić, A., Mugoša Izabela (2014): Tržište sira u zemljama CEFTA grupacije, XIX Savetovanje o biotehnologiji sa međunarodnim učešćem, Zbornik radova. Vol 19 (21), Čačak.
7. Vlahović, B., Cvijanović, D., Maksimović, Branka (2009): Status and Possibilities of Apple Export from the Republic of Serbia, Petroleum – Gas University of Ploiesti, Rumunija, Bulletin Economic Sciences Series, Vol. LXI No. 2.
8. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/ekonomija/aktuelno.239.html:506453-Jabukama-specijalni-tretman-za-izvoz-u-Rusiju> [pristupljeno: maj 2015].
9. <http://siepa.gov.rs/sr/index/strana-trzista/rusija.html> [pristupljeno: april 2015].
10. <http://made-in-germany.rs/rusija-zabranila-uvoz-hrane-sa-zapada/> [pristupljeno: april 2015].
11. <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/statistics-export-product-country/> [pristupljeno: april 2015]
12. http://www.gks.ru/http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/[pristupljeno: maj 2015]
13. http://www.export.by/en/?act=s_docs&mode=view&id=3348&doc=64 [pristupljeno: april 2015].
14. <http://www.bizlife.rs/vesti/78502-ruski-lanac-dolazi-po-srpsku-hranu> [pristupljeno: maj 2015].
15. <http://www.nspm.rs/prenosimo/stanje-i-izazovi-ruske-privrede.html?alphabet=l> [pristupljeno: maj 2015].
16. http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/1_PKSMoskvaINFO-jun2014.pdf: Brži transport srpske hrane na rusko tržište [pristupljeno: maj 2015].

THE CONDITION AND PERSPECTIVES OF EXPORTING AGRO-INDUSTRIAL PRODUCTS FROM THE REPUBLIC OF SERBIA ONTO THE RUSSIAN FEDERATION MARKET

Branislav Vlahović¹, Anton Puškarić²

Summary

This paper analyzes the export of agro-industrial products from the Republic of Serbia onto the Russian Federation market, by commodity sectors and groups. The Russian Federation was taken as a research model due to the fact that it represents a significant world exporter, as in 2013 it imported food worth over 40 billion US dollars. The export gains more significance since the Russian Federation introduced an import ban on agro-industrial products from the U.S.A., the European Union, and some other countries in August 2014. The import ban is the answer to the sanctions of those countries, all related to the conflict in Ukraine. The average export of agro-industrial products from Serbia into the Russian Federation amounted to 183.5 million US dollars (2010-2014) or 6.7% of its total export. The export shows an increasing tendency at the annual rate of 21.9%. In 2014 it achieved the value of 303 million dollars. The commodity group fruit and vegetables has the most significant share with 131.7 million USD, or 74.3% in export structure. The free trade agreement with the Russian Federation had a significant effect on the realized export.

Keywords: export, agro-industrial products, the Republic of Serbia, Russian Federation

Primljen/Received: 25.05.2015.

Prihvaćen/Accepted: 08.06.2015.

¹ Branislav Vlahović, Ph.D., Full Professor, Faculty of Agriculture, University of Novi Sad, Dositeja Obradovića Sq. 8, Novi Sad, Serbia, tel: +381 21 485 35 00, e-mail: vlahovic@polj.uns.ac.rs

² Anton Puškarić, Ph.D., Research Associate, Institute of Agricultural Economics, Volgina 15, Belgrade, Serbia, tel: +381 11 6 297 28 52, e-mail: anton.puskaric@gmail.com